

The Place of Technique in the System of Sustainable Development of Modern Society

UDC: 141.201:008.2:62:316.323.73

DOI: <https://doi.org/10.172544>**Plaksina Oksana**Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0003-2830-8229>, plaksina.oksana.iv@gmail.com

Ukrainian State University of Science and Technology (Dnipro, Ukraine)

Abstract.

Relevance. Searching for criteria of estimation the global society state and also methods and means of ensuring the sustainable development of society. The Purpose: Improving ideas about ensuring the sustainability of the development of society as a system.

Results. A new scientific direction of research has been formed – the philosophical foundations of ensuring the sustainable development of society. It has been clarified that achieving sustainable development of humanity on a global scale is currently «openly»-probabilistic.

It is proven that technical innovations act as a trigger for great social changes. Together, the components technical innovations with a change of form of ownership on the means of production are a necessary and a sufficient condition for macro-shifts in the society's structure. The criteria of estimation the global society state have been fixed – digital inequality and cybersecurity.

The place of technique in society is characterized - its ambivalence and allpenetration in the structures and components of society. The polyaspect and historically changing connection between society and technique is shown.

Conclusions. The regularities have been revealed, inherent in the development of the declared connection: (1) acceleration of the rate of technical progress due to the reduction of the time between the discovery or invention and their technical application; (2) the development of various industries and types of technique proceeds in interaction and causes the need to pull lagging industries to the advanced ones. Just the second regularity provides balance to the movement of society, works for the sustainability of its development and results in progress.

Keywords: sustainable development of society, technique, humanity, the place of technique in society, macro-shifts in the structure of society, acceleration of the rate of technical progress, regularities of the development of the bilateral relation between society and technique

Місце техніки у системі сталого розвитку сучасного суспільства

Плаксина Оксана

Український державний університет науки і технологій (Дніпро, Україна)

Анотація

Актуальність. Пошук критеріїв оцінювання стану глобального суспільства та способів і засобів забезпечення сталого розвитку суспільства. Метою є: вдосконалення уявлень про забезпечення сталості розвитку суспільства як системи.

Результати. Сформовано новий науковий напрямок досліджень – філософські основи забезпечення сталого розвитку суспільства. Встановлено, що досягнення сталого розвитку людства у глобальному масштабі нині є «відкрито»-імовірнісним і нежорстко визначеним.

Доведено, що оновлення у техніці виступають тригером особливо великих змін у суспільстві. Спільно компоненти технічні інновації зі зміною форми власності на засоби виробництва є відповідно необхідною і достатньою умовою для здійснення макрозсувів в структурі соціуму. Зафіксовано критерії оцінювання стану глобального суспільства, пов'язані із сучасною технікою, – цифрову нерівність та кібербезпеку.

Охарактеризовано місце техніки в суспільстві – її амбівалентність і всепронизуваність нею структур, відносин і компонентів суспільства. Показано поліаспектний та той, що історично змінюється, зв'язок суспільства і техніки.

Висновки. Виділено закономірності, властиві розгортанню заявленого зв'язку: (1) прискорення темпів технічного прогресу через скорочення часу між відкриттям або винаходом та їх технічним застосуванням; (2) розвиток різних галузей і видів техніки протікає у взаємозв'язку і взаємодії та викликає необхідність підтягування відстаючих галузей до передових. Саме друга закономірність надає збалансованості руху суспільства, працює на сталість його розвитку, результується у прогресі.

Ключові слова: сталий розвиток суспільства, техніка, людство, місце техніки в суспільстві, макрозсуви в структурі суспільства, прискорення темпів технічного прогресу, закономірності розгортання двостороннього зв'язку суспільства й техніки

Вступ.

Сучасний соціум відрізняє така характерна риса як принципова несталість розвитку суспільства. Вперше людство та планета Земля переживають ексклюзивну багатобічну перевантаженість. Внаслідок бурхливого зростання світової економіки та населення наблизилися до критичної межі виснаження біосфери, перенаселеність Землі, соціальна дисгармонія та напруженість, які зафіксували Всесвітні саміти Землі в Ріо-де-Жанейро (1996 р.), Йоганнесбурзі (2002 р.) та інші. Як бачимо, проблема сталості розвитку суспільства має комплексний характер. Її актуальність зафіксували постанови урядів, наукові програми країн і пріоритети Рамкових програм Європейського Союзу про розвиток науки (Horizon 2020) та Організація Об'єднаних Націй. Так, 2022 р. було оголошено ООН Міжнародним роком фундаментальних наук на користь сталого розвитку. 25.08.2023 р. Генеральна Асамблея ООН ухвалила резолюцію, яка проголошує 2024–2033 роки Міжнародним десятиліттям наук на користь сталого розвитку (An International Decade of Sciences for Sustainable Development, 2023). З огляду на загострення глобальних проблем людства особливої актуальності набувають дослідження, спрямовані на пошук критеріїв оцінювання стану глобального соціуму та методів і засобів забезпечення сталого розвитку суспільства. Тому наше дослідження є актуальним, і метою його є вдосконалення уявлень про забезпечення сталості розвитку суспільства як системи. Методи роботи базуються на діалектичному, системному, структуралістському, соціокультурному та діяльнісному міждисциплінарних підходах до предмета дослідження та включають аналіз та синтез, спостереження, метод декомпозиції, дескрипції, компаративний, типологізація, компліментарності, логічний, історичний.

Аналіз попередніх публікацій. Тема нашої статті містить кілька складових. Одна з них – проблема сталості розвитку суспільства – носить комплексний характер. Філософ Е. Семенюк (2017, с. 138) виділяє в її складі суспільно-політичний й науковий аспекти, і в ракурсі другого визначає зміст сталого розвитку як стратегію «оптимізації всієї діяльності людства в його взаємодії з навколишнім середовищем».

У попередніх дослідженнях автора цієї статті (Плаксина, 2021; 2024) та інших вчених робилися спроби окреслити уявну модель сталого розвитку сучасного суспільства через визначення системи координат. При цьому потрібно врахувати ту обставину, що сталий розвиток суспільства відстоює інтереси не тільки сьогоdnішнього, а й майбутніх поколінь людей – цілого людства – нового соціального співтовариства, що формується. Тому саме воно, а не окрема група (еліта, транснаціональні корпорації (або ТНК) тощо) виступає суб'єктом сталого розвитку планетарного соціуму на даному етапі історії та в майбутньому, об'єктом його є природоохоронне

функціонування та гармонійний розвиток людства у планетарному масштабі.

Такою є (1) генеральна лінія дослідження проблеми сталого розвитку суспільства. Поряд з нею є інші підходи і лінії, наприклад (2) скептична оцінка феномена сталого розвитку суспільства як дійсної проблеми в епатажно-іронічному формулюванні «Парадигма усталеного розвитку: вирішення світових проблем або нова іграшка теоретиків?» (Останкова, 2003). Зазначимо, що другий підхід поділяє меншість вчених. Вирішенню конфлікту двох підходів сприяють, на нашу думку, соціально-філософські напрацювання філософа І. Добронравової (2017). Ознайомимося із ними.

І. Добронравова (2017, с. 266) вказує на породження терміна «сталій розвиток» / «sustainable development» (SD) певним етапом розгортання науки і картинною світу, що розглядають мінливість, незворотність, процесність (темпоральність) як вихідний спосіб існування реальності в нашому та інших можливих світах (тут і далі переклад українською мовою мій. – О.П.) У картині світу зазначеного етапу – неklasичної / нелінійної науки – головною проблемою, на відміну від попередньої, механістичної картини світу, є сталість існування (навіть відносна і минула) (Добронравова, 2017, с. 266-267). Далі дослідниця з позицій вже нинішнього етапу – постнеklasичної науки (яка слідує після неklasичної) аналізує у складі терміна «SD» обидві інтенції, виражені поняттями «розвиток» та «підтримувана сталість», у контексті синергетичних уявлень (Добронравова, 2017, с. 268).

І. Добронравова уточнює, що сталість подальшого існування соціуму і природи як цілого, відкритої дисипативної структури, що самоорганізується і обмінюється енергією і речовиною з її нелінійним середовищем, яке їх породило, – неординарна. Специфіка такої сталості містить її динамічність, вона пронизана нею, це «сталість, як циклічний процес, що самопідтримується, все відновлювального становлення з точки зору відомого результату» (Добронравова, 2017, с. 268). Виходячи із сказаного вище, філософ евристично формулює сутність розвитку, зрозумілого як спонтанна, природна самоорганізація. «Розвиток може бути пов'язаний із сталістю тільки як перехід від одних відносно сталих систем до інших, при тому, що на наступних фазах розгортання нелінійного динамічного процесу здійснюється не перехід до чергового вибору серед можливих сталих структур, а той чи інший сценарій входження в хаос. ... Крім того, при цьому не можна віднести поняття розвитку до окремо взятої системи як цілого» (Добронравова, 2017, с. 269) (тут і далі підкреслено мною. – О.П.).

Спираючись на зроблені викладки, І. Добронравова задається питанням сталого розвитку «у формулюванні, – адекватному контексту

синергетичних уявлень: за яких умов можливе стає існування соціальних та екологічних систем, якщо розглядати їх як самоорганізовані структури?» Вона дає наступне його розв'язання: 1) стосовно локального масштабу динамічно стабільного існування окремих екосистем, їх становлення ..., і 2) стосовно глобального масштабу виживання людства на планеті Земля відповіді виявляються принципово різними в силу відмінності масштабу зазначених систем (Добронравова, 2017, с. 270).

Авторка робить слушний висновок про те, що людина може підтримувати гомеостазис локальних структур, створених і підтримуваних живою природою, обмежуючи власний руйнівний вплив на них, як це відбувається у заповідних зонах, тобто утримуючи умови їхнього існування в необхідних для їх періодичного відтворення межах. Тож ... сталість локально може бути забезпечена, хоч і не без витрат у глобальному масштабі (Добронравова, 2017, с. 46).

Щодо систем другого типу – відповідь менш однозначна, варіативно-багатоходова, яка залежить від синергетичного поєднання елементів, а вони мінливо-плинні. Щоб коректно ставити питання про самоорганізацію у нелінійних середовищах, – зазначає І. Добронравова, – «слід правильно визначати, про яке середовище йдеться, враховувати ієрархічність рівнів, на яких відбувається самоорганізація. При врахуванні такої ієрархічності середовищ, коли елементи середовища середнього рівня забезпечуються попередньою самоорганізацією на мікрорівні та протікають в умовах, що визначаються станом справ на мегарівні, відкривається важлива можливість розрізнати стан цих різних середовищ. Йдеться про рівень їхньої нелінійності, вихід на перехідні стани до самоорганізації сталих структур або входження в динамічний хаос, здатний породжувати в конкурентній грі тенденцій руху до різних атракторів несподівани, але складні системи» (Добронравова, 2017, с. 47-48).

Отже, врахувавши все викладене І. Добронравовою, ми приходимо до такого висновку: досягнення сталою існування людства в глобальному масштабі в даний час є «відкрито»-імовірнісним, з низкою невідомих змінних у своєму складі, а тому неоднозначним і не жорстко визначеним.

У темі нашого дослідження є і друга складова – феномен техніки, ним займається своє коло вчених. У сучасній вітчизняній філософії з'явилися публікації з особливими авторськими підходами до аналізу техніки: розробка її культурно-онтологічного підґрунтя (Шевцов, & Квітка, 2024) та антропоцентризму техніки (Melnyk, & Lushch-Purii, 2022). Також вчені перманентно уважні до різних аспектів техніки. Останні розглядаються як автономно: методологічні аспекти розвитку техніки (Бесов, 2004, с. 16-24), – так і в певних поєднаннях: онтологічні аспекти техніки у соціогуманітарному

дискурсі, техніка та політика, техніка та художня творчість (Леонтьєва, 2020, с. 42-44, с. 54-55, с. 61-70).

На теперішній же час в осмисленні взаємодії техніки та сталою розвитку суспільства склалася парадоксальна ситуація: їхній зв'язок не заперечується, але практично немає публікацій, які вивчають їхню кореляцію. Це справедливо і щодо класичних праць філософів, які увійшли в цю статтю, – Г. Маркузе, К. Мітчема, Ю. Хабермаса, М. Гайдеггера, а також філософів-класиків, не включених до неї.

Тим не менш, у житті феномени сталою розвитку суспільства і техніки є сполученими реаліями, вони перетинаються, але на даний момент їх зв'язок не розкрито. Цим викликана необхідність об'єднати їх у єдиному предметі дослідження та обумовлена **мета** нашої статті – вдосконалення уявлень про забезпечення сталості розвитку суспільства як системи.

Для досягнення зазначеної мети пропонується вирішення таких наукових завдань: **1.** прояснити умови можливого сталою існування соціальних та екологічних систем як самоорганізованих структур стосовно 1) локального масштабу окремих систем та 2) глобального масштабу виживання людства на планеті Земля; **2.** розглянути вплив техніки на низку сфер людської діяльності: повсякденне життя, виробничий процес, дозвілля, комунікацію, соціальні відносини, психологію; **3.** охарактеризувати місце техніки у суспільстві; **4.** проаналізувати двосторонній зв'язок суспільства та техніки та спробувати виділити закономірності, що характеризують його розгортання.

Результати.

Поняття техніки та її розгортання протягом історії

У вітчизняній філософії є зафіксовані визначення техніки. За В. Лук'янцем «техніка (від грец. *τεχνική* – мистецтво, майстерність, уміння) – форма перетворюючої людської діяльності, яка історично розвивається і здійснюється відповідно до тієї чи іншої раціональної схеми з метою задоволення потреб людини, посилення її здібностей, звільнення від влади чужих йому сил природи і суспільства» (Шинкарук, 2002, с. 637).

Більш розгорнуте поняття техніки дають В. Мельник і Е. Семенюк (2017, с. 71) виходячи з того ж походження терміна від мистецтва, майстерності, вмільості: «... два основних значення слова «техніка»: 1) певні навички в будь-якій галузі діяльності, рівень вправності в цій сфері (у цьому сенсі говорять про техніку писемності, танцю...); 2) інструменти, механізми, машини та споруди, тобто створені людиною знаряддя виробничої діяльності зі створення інших матеріальних об'єктів, які можуть використовуватися для задоволення різноманітних потреб людських - матеріальних або духовних». Отже, цей варіант поняття техніки виділяє у її складі

два доданки: а) сукупність технічних пристроїв, артефактів – від окремих найпростіших знарядь до найскладніших технічних систем (дорівнює значенню 2) з щойно наведеного тексту) і б) сукупність різних видів технічної діяльності зі створення цих пристроїв (дорівнює значенню 1) з того ж тексту).

Є і третій варіант поняття техніки. В. Леонтєва та І. Сілютіна виділяють три основні її аспекти, розглядаючи її: 1) «...як специфічну діяльність з виробництва технічних засобів, артефактів»; 2) «і як результат технічної діяльності... – як сукупність вироблених артефактів, тобто всіх видів технічних приладів та пристроїв, споруд тощо»; 3) «це також система технічних знань, яка останнім часом стрімко розвивається» (Леонтєва, 2020, с. 9).

Як фундаментальний аспект сучасного життя техніка проявляється у всіх його сферах, від повсякденного побуту до глобальних процесів різних галузей діяльності. Зробимо за історичними епохами блиц-огляд технічних інновацій, що виступили тригером, однією з причин особливо великих соціальних зрушень.

У доіндустріальній епосі такими інноваціями були винахід колеса і плуга. Перше датується 3500 до н.е. в Месопотамії (Царенко, & Рябець, с. 48). Воно революціонізувало транспорт, переміщення вантажів та людей, зміцнивши торгівлю та взаємозв'язки між регіонами. Плуг же (Царенко, & Рябець, с. 294-297) забезпечив ефективнішу обробку землі, значно наростивши врожайність і життєздатність населення. Дані новації дозволили людям створити постійні поселення та розвинути сільське господарство (що Р. Чайлд описав як «неолітичну революцію»), зумовили зростання продуктивності праці, еволюцію ремесел, і далі по ланцюжку, – утворення додаткового продукту та появу приватної власності на засоби виробництва. В результаті виникли соціальні класи – великі групи людей власників (рабовласників і феодалів) і невластників засобів виробництва (рабів і кріпаків). Другі зазнають позазаконного примусу, експлуатуються першими, їх поневолення закріплено юридично. Так було в цю епоху кардинально змінено соціальну структуру суспільства.

В епоху промислової революції, що почалася в Англії в XVIII ст., відбувся перехід від ручної праці до масового машинного виробництва. Велика його інновація – парова машина Дж. Уатта – змінила вигляд виробництва, збільшила його обсяги та ефективність. Парові машини сприяли розвитку металургійної, вугільної та текстильної галузей, що підживлювало індустрію в цілому, нові ринки і масову урбанізацію: робітники стікалися в міста в пошуках роботи. Багато тогочасних дослідників відзначали, що промислова революція не просто механізувала виробництво, а й механізувала саму людину, перетворюючи робітників на живі придатки машин; в тому числі К. Маркс (1938, с. 351): «Технічне підпорядкування робітника

одноманітній ході засобу праці...»; «...засіб праці вбиває робітника» (Маркс, 1938, с. 359).

В результаті маємо макротрансформацію в економіці, соціальній динаміці та способі життя; сформувалися нові соціальні класи: капіталісти та наймані робітники – пролетаріат.

Зміст капіталу передає формула $(D-T-Dd)$; де Dd більше D або $Dd = D + d$, це вартість, що приносить додаткову вартість. Радикальність зрушень, що відбулися, загострює і виражає економічний базис, що вийшов на арену історії – капіталістична приватна власність на засоби виробництва. Суть її: пролетар не є власністю капіталіста. Він відокремлений від засобів виробництва (ними володіє капіталіст), і економічно змушений, а юридично вільний продавати свої робочі руки, щоб не померти з голоду, продавати свою здатність створювати вартість та додаткову вартість на умовах роботодавця. У результаті зміст виробленого товару немов би відходить у тінь, відсуваються на задній план ті потреби, які цей товар задовольняє. Головне в ньому – **товар**, тобто це продукт, зроблений для обміну з прибутком, з «наваром» (Маркс, 1938, с. 101-119, 144-145). Фетишизуються товари як продукти рук людських, і сама людина, виробник у полі вартісних відносин нагадує товар.

Продовжуючи цю лінію, сучасний аналітик цього періоду М. Маклюєн (McLuhan, 2011, р. 51) зазначав, що «економічні зміни цього масштабу вимагають нового розуміння взаємодії між технологіями та ринковими силами». Технічні ж нововведення мають подвійний ефект: з одного боку, вони сприяють економічному зростанню, з іншого — викликають соціальну нестабільність та вимагають адаптації законодавства та інституційних рамок.

Таким чином, промислова революція є яскравим прикладом потужного впливу технологічних інновацій якраз у зчпці із зміною власності на засоби виробництва – на основні сфери суспільства: матеріальне виробництво, політику, духовне життя та суспільство загалом.

На етапі електрифікації та автоматизації (к. XIX ст. - поч. XX ст.) електроенергія та автоматизовані машини впроваджувалися у промислове виробництво. Винахід та застосування електродвигуна є кроком вперед від механічних систем, обмежених паровими машинами, до більш гнучких та ефективних виробничих ліній. Винахідники Н. Тесла та Т. Едісон зробили великий внесок у розробку технологій, які ефективно виробляють та передають електроенергію, що вплинуло на все сучасне життя. На даному етапі еволюціонували спосіб виробництва товарів та трансформація соціальної структури у напрямку розширення та поглиблення капіталізму та переходу його в стадію імперіалізму.

Епоха постіндустріалізму, або інформаційно-комп'ютерна (з другої половини XX ст.), пов'язана з цифровою революцією – впровадженням комп'ютерної

техніки та мережі «Інтернет». Вона ініціювала перехід від традиційної промисловості до «знанневої» економіки, де до складу рушіїв економічного росту, поряд із попередніми, увійшли створення, обробка та розподіл знання, інформації.

Вважаємо, що стосовно знання як ресурсу потрібно остерігатися такої крайності як абсолютизація, гіпертрофування його значущості – представлена, зокрема, у П. Дракера (P. Drucker, 1993). Так, на його думку, сучасне західне суспільство після Другої світової війни вступило в стадію розвитку «суспільство знання» і вичерпало, минуло капіталізм. Вже не капітал, а знання, інтелектуальний ресурс, за П. Дракером, стали основним ресурсом суспільства, а традиційні ресурси виробництва – земля (природні ресурси), праця і капітал – зміщуються в становище вторинних, вони добуваються за допомогою знання. А отже, контроль і влада в суспільстві переходять від власників капіталу до тих, хто має знання та вміє його використовувати (р. 131).

П. Дракеру аргументовано заперечує ряд вчених у тому, що постіндустріалізм не тотожний «антикапіталізму», наприклад, зарубіжні автори М. Кастельс, К. Кумар, український філософ Є. Суліма та ін. Останній переконливо довів, що нині відбувається «розширення капіталізму (його глобалізація та тоталізація)» (Суліма, 2004, с. 130), а постіндустріальна революція є третьою, найрадикальнішою модернізацією капіталізму, спрямованою на покращення його функціонування. Інформаційні технології також не змінюють устрій суспільства на «антикапіталістичний», і, за словами Є. Суліми, з яким ми солідарні, «поширюють капіталістичні відносини на нові сфери»; та ж **інформація працює як товар, «доступ до неї все більш визначається комерційними основами, а ... прагнення до максимізації прибутку, працюють в інформаційній сфері так само, як у капіталістичному суспільстві загалом. Кількість і якість виробленої інформації безпосередньо залежить від цього, чи є у той або іншій сфері можливості вигідно, тобто. з високим прибутком, її продати»** (Суліма, 2004, с. 133). «Сама класова приналежність та місце у соціальній ієрархії визначають, яку інформацію ви отримаєте та яку інформацію ви дозволите отримати іншим; ... і саме інтереси корпоративного капіталу домінують в інформаційній сфері. **Величезна маса інформації, набутої корпораціями, стала недоступною для суспільства саме тому, що вона перебуває у приватній власності»** (Суліма, 2004, с. 134). Таку саму позицію займає і К. Кумар (Kumar, 1995, р. 154), стверджуючи, що «інформаційний вибух не зробив жодних радикальних зрушень ні в тому, як організовані індустріальні суспільства, ні в тому, куди спрямований їхній розвиток. Панують імперативи отримання прибутку, влади і контролю, як це було завжди в історії капіталістичного суспільства».

Ми згодні з доводами Є. Суліми і К. Кумара і вважаємо, що знання не виштовхує в небуття ресурси і багатство попередніх постіндустріальних типів соціуму, але співіснує і доповнюється ними, виступаючи все більш серйозною соціальною силою. При цьому революційної заміни капіталізму на «некапіталізм» чи антикапіталізм не сталося.

Отже, історичний екскурс розвитку технічних інновацій показав як перманентну їх динаміку, так й зв'язок, вплив їх на макрозрушення у структурі соціуму загалом. Останні належать не до мікрорівня малих груп (родина), і не до мезорівня – особливого, середніх за розмірами спільностей (люди однієї професії), а масштаба більшого, великого – лише на рівні соціуму як загального, і репрезентовані соціальними класами. А фронтальні зміни останніх викликаються до життя не лише технікою, а зчіпкою 1) технічних інновацій зі зміною 2) форми власності на засоби виробництва. При цьому спонтанна поява та зміна форм власності на засоби виробництва неможлива поза накопиченням технічних інновацій як об'єктивно-матеріальної основи. Але й лише технічні інновації як основа без активного імпульсу – форми власності – не породять соціальні класи та їх наступні трансформації. Отже спільно компоненти 1) і 2) виступають, відповідно необхідною і достатньою умовою для здійснення макрозсувів, макротрансформацій структури соціуму.

Вплив техніки на повсякденне життя людини та комунікації

Технічні інновації впливають на повсякденне життя людини, і завдяки їм люди спрощують та полегшують виконання рутинних завдань у **домашньому господарстві, дозвіллі та виробничому процесі**. Ординарний перелік техніки «пересічної» сім'ї, що живе в багатоквартирному будинку, включає мобільні телефони та домофон, холодильник, газову плиту, НВЧ-піч, пральну машину, водонагрівальний бак, кавомолку, блендер або кухонний комбайн, комп'ютер(и), телевізор та ін., які підвищують якість життя. На рівні **домашнього господарства** в цілому нині впроваджуються «розумні» домашні системи, що контролюють енергоспоживання, безпеку та комфорт. Нині вчені досліджують ці явища як складові широкого культурного та технологічного контексту. У ньому Д. Харавей (Haraway, 2006, р. 120) акцентує той факт, що межі між людиною і машиною стають все більш розмитими.

Дозвілля також трансформувалося завдяки цифровій технології. Науковий прогрес, по-перше, зробив його можливим для багатьох верств населення, звільнивши час від трудової зайнятості – за допомогою техніки спростивши дії на професійній ниві та механізуючи домашню працю. По-друге, урізноманітнів способи проведення вільного часу: додав до традиційних зустрічей з друзями, рідними та читання книг інші форми відпочинку – перегляд

кіно та телебачення, прослуховування радіо, спілкування телефоном й через Інтернет, комп'ютерні ігри, соціальні мережі тощо. У вас не було часу? Будь ласка, с. Ви не мали змоги? Ось тримайте. Чи не хочеться інформації для цього шукати? Зачекайте, зараз Google все зробить: знайде, бажаєте – текст покаже; якщо не любите читати, а любите слухати – подкаст увімкне; вам краще подивитися – а ось і фільм на Youtube. Тут доречним є твердження Н. Лумана про медіа як систему, що генерує способи спілкування і далі більше – впливає на соціальні спільності та формування внутрішньо- та міжгрупових відносин. Він підкреслював, що медіа не тільки передають інформацію, але й активно створюють нову реальність, у якій ми живемо (Luhmann, 2000, р. 95-99).

Виробничий процес зазнав змін внаслідок автоматизації та використання інформаційних систем. Так, свого часу (1964 р.) Г. Маркузе (1996, с. 94-99) вважав, що технології можуть бути засобом звільнення від монотонної праці, дозволяючи людині зосередитися на самореалізації. Він висловлював думку, що технологічний прогрес може вести до створення нових форм соціальних відносин, де влада та контроль розподіляються справедливіше. Пізніше П. Дракер писав про трансформацію робочих місць, яка потребує нових навичок і підходів до управління. Він наголошував на необхідності адаптації до «знанневої економіки», де основними ресурсами є знання та інформація (Drucker, 1993, р. 33). Показова співзвучність П. Дракера з Г. Маркузе щодо можливості автоматизації звільнити людей від рутинної праці та наростити креативність та інновації.

М. Гайдеггер же, навпаки, критикував технологізацію нашого суспільства та зазначав, що техніка є не тільки набором інструментів чи засобів задля досягнення цілей, а й глибшим способом розкриття світу; сучасна ж техніка трансформує людське сприйняття природи, зводячи її до ресурса, готового до використання. Цей підхід до техніки, за М. Гайдеггером, є проявом специфічного типу мислення, який він називає «Gestell» (постав), де кожен елемент світу оцінюється лише з погляду його корисності. Такий підхід відчужує людину як від природи, так і від власної сутності (Heidegger, 2000, р. 37). Він пропонує переглянути наше ставлення до техніки, повертаючись до гармонійнішого співіснування з нею, що дозволить зберегти глибокий зв'язок із буттям.

Отже, технізація виробничого процесу продукує досить амбівалентні результати; у тому числі виділені вище М. Гайдеггером - небезпечні для людини як родової істоти та протидіючі сталості розвитку суспільства.

Вплив цифрових технологій на комунікації проявився в суттєвій зміні способів, якими ми спілкуємося, і одночасно структури нашого інформаційного простору. У ньому інформація

поширюється швидше та об'ємніше, що вплинуло на концепції знання та інформації. Так, техніка та технології сприяють зміні методів дослідження та переосмислення підходів до знання та його відтворення. Цифрові технології дозволяють збирати та обробляти великі обсяги даних, що відкриває нові можливості для наукових відкриттів та теоретичних узагальнень. Такі технології, як машинне навчання та штучний інтелект (ШІ) надають дослідникам потужні інструменти для моделювання складних систем та вивчення явищ, які раніше вважалися недоступними для глибокого аналізу.

Ще завдяки цифровим технологіям взаємодія людей стає менш обмеженою географічно. І тут доречно звернутись до М. Маклюєна з його концепцією «глобального села», він вказував на те, що нові медіа-технології розмивають традиційні кордони і сприяють створенню більш інтегрованої глобальної культури. Він також стверджує, що нові технології медіа радикально змінюють структуру суспільства, культурні звичаї і навіть особистісну ідентичність людей, вказуючи на те, що медіум – це повідомлення. М. Маклюєн вважає, що спосіб передачі може мати таке значення, як і сама інформація. Все це веде до зменшення становища конфіденційності і може посилювати культурні та соціальні конфлікти через зіткнення різних світоглядів (McLuhan, 2011, р. 89), а отже, додамо, виробляти та нарощувати несталість розвитку суспільства.

Найвне нині розширення доступу до інформаційних даних супроводжують ризики розповсюдження неперевірених або хибної інформації. Л. Флоріді, аналітик інформаційних систем, обґрунтовано вважає, що це загрожує фундаментальним принципам обізнаності та поінформованості суспільства та потребує нових підходів до освіти (Floridi, 2014, р. 135).

Викладені вище положення перегукуються з теорією постмодернізму Ж. Ліотара про те, що «кінець великих сказань» відображає скепсис з приводу спільних істин і підкреслює плюралізм досвіду та знання. Технології, по Ж. Ліотару розширюють наш доступ до інформації, але також ускладнюють верифікацію та інтерпретацію цієї інформації, породжуючи нові форми відомостей, які часто мають суб'єктивний характер і залежать від конкретних технологічних платформ (Lyotard, 1984, р. 36). Тут актуально зважити на застереження Г. Маркузе (1996, с. 99-101) (майже за 30 років до Ж. Ліотара) про ризики, пов'язані з технологічним контролем та монополізацією, які можуть призвести до нових форм агресії та соціальної нерівності. Останні, зауважимо, посилюють соціальну несталість.

Соціально-психологічні наслідки технологічного прогресу

Зміни у мезо- та мікросоціальній структурі. Сучасні технології сприяють зміні та перегляду

традиційних соціальних ієрархій та структур. Внаслідок глобалізації комунікацій та економічної інтеграції географічні кордони менше впливають на соціальну мобільність. Технології також відкривають нові можливості для включення в суспільство маргіналізованих груп, проте водночас можуть посилювати соціальну нерівність через нерівний доступ до ресурсів. По філософу П. Бурдьє (Bourdieu, 2010, р. 184) капітал у всіх формах (культурний, економічний, соціальний) визначає можливості індивідів використовувати технологічні інновації для підвищення свого соціального статусу.

І тут ми виходимо на один з критеріїв оцінювання стану глобального суспільства, що прямо пов'язаний з сучасною технікою, - цифрову нерівність. В наявності багато фактів «цифрового розриву» і відсутності рівного доступу до новітніх технологій у низки верств населення. За даними Міжнародного союзу електрозв'язку (International Telecommunication Union, 2023), станом на 2023 р. близько 30% населення світу не мали доступу до Інтернету. У менш розвинених країнах цей показник може бути вищим. Тому нині є міжнародні та національні ініціативи спрямовані на зменшення цифрової нерівності, як то програми з розвитку інфраструктури у сільських районах, субсидії на придбання техніки та навчальні проекти з підвищення цифрової грамотності. Загалом же цифрова нерівність посилює соціально-економічні розриви та протидіє сталому розвитку.

Автоматизація та впровадження нових технологій значно впливають на ринок праці. З одного боку, вони підвищують ефективність та надають нові можливості у галузі високих технологій та цифрової економіки. З іншого боку, ведуть до скорочення робочих місць у традиційних секторах – виробництві та обслуговуванні. Згідно зі звітом Всесвітнього економічного форуму (World Economic Forum, 2023), до 2025 р. технології можуть замінити близько 85 млн робочих місць, але водночас створити 97 млн нових.

Розвиток дистанційної роботи та «гіг-економіки» (gig economy) став ще одним вагомим наслідком технічних новацій. Достойнством платформ для фрілансу і тимчасової роботи є те, що вони надають гнучкості, а недоліком – нестабільність, що приноситься ними, і відсутність соціальних гарантій для працівників. Це викликає необхідність розробки нових форм регулювання та соціального захисту й адаптації робочої сили через перекваліфікацію та розвиток нових навичок, щоб відповідати вимогам сучасного ринку праці.

Ще одним з критеріїв оцінювання стану глобального суспільства, що прямо пов'язаний з сучасною технікою, є кібербезпека. Вона стала критично важливою, оскільки зростає кількість кіберзлочинів та погроз. За даними Cybersecurity Ventures (2020), до 2025 р. глобальні витрати на кіберзлочинність можуть сягнути 10,5 трлн доларів на рік.

Зрозуміло, зазначені порушення прав людини та зростання кіберзлочинів та загроз не сприяють подоланню несталості загальносоціальної життєдіяльності, а посилюють її.

Міжособистісно-психологічні відносини та способи взаємодії радикально змінилися завдяки мережі Інтернет та мобільним технологіям. Л. Флоріді (Floridi, 2014, р. 81-83) розглядає цифрову еру як нову «інфосферу», де інформація є основним елементом усіх соціальних та технічних процесів. Він вказує, що цифрові технології не просто змінюють спосіб, яким ми взаємодіємо зі світом, але й впливають на наше розуміння реальності та людську ідентичність. З останньою перегукується феміністична критика технологій Д. Харавей. Вона метафорою «кіборг» виражає те, як сучасні технології розмивають та зміщують межі між людиною та машиною, зазначаючи, що вони можуть бути емансипативним засобом, що переосмислює ідентичність та тілесність у контексті гендерних відносин (Haraway, 2006, р. 132).

Раніше зазначалося, що цифрова комунікація надає нам можливості для швидкого, миттєвого обміну інформацією. Однак є і зворотний бік: це супроводжується зменшенням глибини та емоційної насиченості спілкування. Ш. Теркл, висвітлюючи цю тему, вказує, що постійна онлайн присутність веде до скорочення реальних контактів та почуття самотності. Важливим аспектом є збільшення залежності від соціальних мереж та інтернет-сервісів, що може призвести до цифрової дезадаптації, коли людина перестає нормально жити в офлайн-світі. Ця ж автор зазначає, що технології, що сприяють зручності та ефективності, часто ведуть до відчуття ізоляції та втрати справжнього емоційного зв'язку між людьми (Turkle, 2012, р. 42-43). Згідно з даними Pew Research Center (2018), 45% підлітків відчувають себе постійно або часто самотніми, що пов'язано з часом, проведеним онлайн. Іще залежність від технологій знижує навички особистої комунікації та емпатії. Тут згадаємо постмодерніста Ж. Бодріяра, він ще в 1981 р. критикував сучасне йому суспільство за те, що воно створює «гіперреальність», де технологічні образи і симулякри замінюють реальний досвід. По Ж. Бодріяру (2004, с. 5-7, 52) це веде до ерозії людських відносин і редукації реальності до зображень, що споживаються через медіа.

Ще одним важливим пунктом сучасного порядку денного є феномен «цифрова особистість», в нашій статті вона виступає сукупністю особистих і персональних даних разом з цифровим відбитком-ідентифікатором. З цими реаліями пов'язана гостра проблема прав і свобод у ракурсі конфіденційності, акцентованому в цю епоху, де кожному взаємодію, комунікацію та транзакцію можуть зафіксувати та аналізувати. З розвитком ШІ, зокрема великих мовних моделей, ризики персональних даних значно зростають. Такі системи здатні обробляти величезні

обсяги інформації про користувачів, аналізувати їхню поведінку в Інтернеті та створювати докладні профілі, які можуть розкривати психічний стан, звички або навіть графік дня людини, що породжує додаткові загрози, які часто залишаються непомітними для самих користувачів. Так, великі технологічні компанії Facebook та Google неодноразово критикувалися за зловживання персональними даними користувачів.

Мовні моделі також можуть бути використані для дезінформації або маніпуляцій. Наприклад, персоналізоване шахрайство, створене на основі даних про слабкості та упередження окремих людей, стає все більш точним і складним. Крім того, ШІ здатний порушувати права інтелектуальної власності, автоматично створюючи контент, який може бути плагіатом.

Ще однією проблемою є використання ШІ для відстеження та деанонізації людей. Наприклад, технології розпізнавання осіб, ходи або інших фізичних характеристик можуть загрожувати свободі громадян і використовуватися державними органами для порушення прав людини.

Як наслідок, такі системи можуть приймати неправомірні рішення, зокрема відмовляти у наданні послуг, ґрунтуючись на непрозорих алгоритмах, які неможливо оскаржити та опротестувати, і всередину яких закладено упередженість. В результаті діє дискримінація у працевлаштуванні, кредитуванні та правосудді. Хоча на міжнародному рівні, включаючи ЄС та Китай, вже робляться спроби врегулювати використання ШІ через рекомендації, спрямовані на захист конфіденційності, прозорість алгоритмів та контроль високоризикованих їх застосувань.

Отже, техніко-технологічні новації у мезо- та мікросоціальній структурі та міжособистісно-психологічній галузі спричиняють певні наслідки. По-перше, – цілий спектр різних можливостей, по-друге, атрибутом і зворотною стороною його є ризики-виклики, які неминуче ці можливості супроводжують. Тому при використанні технологій у цій сфері життя потрібна здорова критичність та компенсація ризиків.

Визначеність техніки у суспільстві

Отже, у ХХ ст. сформувалося замкнуте планетарне технічне середовище. Яке становище у його складі займають нетехнічні компоненти – природа та людина / люди? Їхнє становище є місцями пропорційним, і за цілою низкою параметрів – підлеглим щодо техніки; вони все більше набувають статусу «постави» (М. Гайдеггер), ресурсів, закріпачених технікою та виробництвом! Якщо цей тренд продовжиться і посилиться, то неконтрольована динаміка техніки та технології загрожуватиме непередбачуваним і згубним перетворенням і людства в цілому, і нашої планети.

Зазначимо зі свого боку, що суть розвитку техніки складає не її стихійне породження самої себе і не верховенство, диктат над людьми і довкіллям, а незворотна спрямована закономірна зміна техніки,

що призводить до виникнення нової її якості, причому відбувається вона поєднуючись, взаємодіючи зі змінами в природі і суспільстві, що виразив афоризмом Ж. Бодріяр: «Люди і техніка, потреби та речі взаємно структурують один одного – на краще чи на гірше» (Baudrillard, 1968, p. 175).

Яке ж місце займає техніка у суспільстві? А також що являє собою зв'язок цих двох реалій, у чому його зміст?

У рамках відповіді на перше запитання зазначимо: викладені вище два абзаци тексту, як і весь матеріал цієї статті, яскраво демонструють всепронизуваність технікою соціальних структур та відносин, її густу вплетеність у переважну більшість осередків суспільства аж до тотальності. Це з одного боку. З іншого боку, місце техніки в соціумі є амбівалентним. Застосування техніки та технологій, вироблені ними артефакти та процеси результируються як у позитивному, так і в негативному: як на благо, користь, так і на шкоду, загрожують особистій та колективній людській безпеці.

У рамках відповіді на друге питання визначаємо зв'язок суспільства з технікою як багатоплановий, поліаспектний та історично змінний. К. Мітчем (1995) у творі «Що таке філософія техніки?» окреслив коло проблем техніки, що мають загальносоціальний характер. Він пише: «Розвиток сучасної технології може бути пов'язаний з певними змінами у розумінні справедливості, добродійності та злочину таким чином, що дослідження цих змін може стати справою політичної філософії техніки. Одна з проблем... полягає у справедливому або чесному розподілі вигод, що надаються сучасною технологією. ... Сьогодні, однак, набагато більше значення мають питання ступеня безпеки, до якого слід прагнути, і справедливого розподілу технічних витрат або ступеня ризику. Цей **перехід від турботи про справедливий розподіл прибутку до турботи про справедливий розподіл витрат або ступенів ризику** знову порушує проблему технічного прогресу, яка на початку нашої ери була предметом роздумів, які сприяли початковим змінам у трактуванні справедливості. Сьогодні здається все менш і менш очевидним, що ми розвиваємо технологію заради блага майбутніх поколінь (descendants), швидше, ми робимо це заради вигод, які вона приносить нам сьогодні, і тим самим робимо своїх нащадків заручниками ризику, що приховується в нинішніх технологічних зверненнях». Отже, К. Мітчем продемонстрував те, що через 30 років висловлена Г. Маркузе надія про справедливіший розподіл влади та контролю завдяки технологічному прогресу залишилася добрим побажанням, не стала дійсністю; а ми додамо: так само, як і пізніше, – нині.

Нам здається непродуктивним шукати відносини «первинності – вторинності» у тому, що пов'язує техніку і суспільство: вони обидва вагомими складовими

загальносоціального життя. Зазначимо кілька закономірностей, що охоплюють не тільки вплив суспільства на техніку і зворотний вплив техніки на суспільство, але й розгортання, розвиток цього зв'язку.

Однією із закономірностей є прискорення темпів прогресу обох феноменів – як суспільства, так і техніки протягом історії. Те, що техніка стимулює прогрес суспільства та впливає на прискорення темпів його розвитку, як і сильний зворотний вплив з боку соціальних та економічних елементів на роль технічних феноменів у соціумі, було доказово викладено у публікації (Плаксина, 2024, с. 56-57, 59-60). Закономірності (1) – **прискорення темпів технічного прогресу** приділимо увагу у цій статті нижче. Це прискорення є одним із проявів зростання темпів суспільного прогресу, який, у свою чергу, визначається зростанням темпів розвитку об'єктів у міру ускладнення їх організації. Чим складнішу структуру має система, тим вона знаходиться на більш вищій стадії свого розвитку. Ассимілюючи досягнення попереднього розвитку, починаючи свою еволюцію з більш ґрунтовної бази, вона природно має більш багату основу і тому швидші темпи цього розвитку.

В наш час прискоренню технічного прогресу сприяє скорочення часового інтервалу між відкриттям або винаходом та їх технічним застосуванням. Раніше відкриття нових явищ у природознавстві отримували своє відображення в техніці через десятиліття або навіть століття. Тепер зазвичай це відбувається протягом терміну, що порівняно короткий і все скорочується. Часовий розрив між відкриттям або винаходом та їх практичним застосуванням стає меншим. Якщо між винаходом паперу та його практичним використанням пройшло 1000 років (Бесов, 2004, с. 88-89), то для фотографії – близько 100 років (Царенко, & Рябець, 2010, с. 329, 338), парової машини – 80 років (Царенко & Рябець, 2010, с. 209, 260, 262), телефону - до 50 років (Царенко & Рябець, 2010, с. 361, 365), радіо – близько 25 років (Бесов, 2004, с. 264), телебачення – 5 років (Бесов, 2004, с. 266) і т. д.

Іншою закономірністю (2) є те, що, будучи цілісним соціальним організмом, системою, суспільство забезпечує всередині себе **протікання розвитку різних галузей і технічних і видів техніки у взаємозв'язку і взаємодії**. Будь-яка нова галузь техніки своєю появою викликає своєрідну реакцію і тягне за собою послідовний ряд змін у багатьох інших галузях. Підвищення продуктивності машин на одній ділянці викликає необхідність технічного переозброєння інших ділянок. Великі якісні зміни в техніці починаються зазвичай зі створення робочих машин. Технічний прогрес, викликаний появою робочих машин в одній галузі виробництва, веде до появи передових і відстаючих

галузей виробництва. Взаємозалежність окремих відділів галузей виробництва у складі того чи іншого суспільства вимагає ліквідації різниць у технічному рівні, що викликає постійну необхідність підтягування відстаючих галузей до передових. Цей взаємозв'язок різних галузей виробництва – частин усередині суспільства як цілого – на основі нових технічних досягнень іде безперервно, і становить (2) закономірність розгортання зв'язку нашого суспільства та техніки.

В якості ілюстрації торкнемося епізодів створення ракетно-космічної техніки в рідному автору даної статті місті Дніпро (Україна) на базі виробничого об'єднання «Південний машинобудівний завод». На ньому з травня 1951 р. серійно випускали ракети розробки С. Корольова - Р-1, Р-2, а пізніше - Р-5. З 1954 р. конструкторське бюро «Південне» цього підприємства очолив головний конструктор М. Янгель. Цей колектив розробив новий виріб – ракету на висококиплячих компонентах палива з автономною системою управління. Згодом у КБ були побудовані вітчизняні стратегічні ракети Р-12, створений ряд нових міжконтинентальних балістичних ракет дальньої дії: Р-14 (СС-7) і Р-16 (СС-7) – двоступінчаста ракета на такому ж паливі з автономною системою управління (Царенко, & Рябець, 2010, с. 484-485). На базі ракет Р-12 і Р-14 були створені ракетні війська стратегічного призначення - надійний ракетний щит нашої країни. Технічні досягнення КБ «Південне» пов'язані і з розробкою і випуском ракет Р-36, МР-УР100, Р-36М, космічних ракет-носіїв «Космос», «Космос-2», «Циклон-2», «Циклон-3», «Зеніт», ракетного блоку місячного корабля «Космос», «Інтеркосмос», «Метеор», «Целіна» (Поляков, 2017, с. 185-186).

Немає необхідності доводити, що створення такої безпрецедентної техніки освоєння космосу потужно вплинуло на металургійну й хімічну промисловість, розробку технологій отримання високочистих речовин і нових видів рідкого та твердого палива, стимулювало розвиток робототехніки, автоматики та комп'ютерів. Усі ці процеси нині називаються космізацією виробництва.

Таким чином, різні галузі техніки всередині суспільства як системи взаємопідтримують і стимулюють одна одну.

На нашу думку, виділена вище закономірність (2) про те, що розвиток -різних галузей і видів техніки протікає у взаємозв'язку та взаємодії і викликає постійну необхідність підтягування відстаючих галузей до передових надає збалансованість руху суспільства до прогресу та збільшує сталість його розвитку.

Розглянуті закономірності (1) і (2) розгортання зв'язку техніки та суспільства, мають загальний характер, яскраво та поліаспектно проявляються в житті соціальних суб'єктів – певних товариств, ТНК

та ін. Але, – ось знову амбівалентність техніки, – обидві закономірності не скасовують, не є панацеєю і можуть поєднуватися в той же час з деіндустріалізацією в інших соціальних суб'єктах. Як слушно зазначають В. Леонт'єва (2020, с. 55) та І. Сілютіна, «розвиток продуктивних сил суспільства досягає в ході історії такого рівня, коли індустрія, техніка і наука перестають спонтанно розвиватися та йдуть під свідомий та систематичний політичний контроль держави». Цей рух є об'єктивно-необхідним: лише до індустріальної епохи хода промисловості не завжди збігалась з політичними цілями влади як представника суспільства. Відмова ж влади від свого контролю та фінансової підтримки технічно-наукового розвитку призводить до занепаду техніки й технології, виробництва та наукових досліджень. Швидко іде деіндустріалізація, деградує виробництво, уся економіка та суспільство.

Висновки.

Таким чином, мета роботи досягнута, отримано нові знання про механізми функціонування суспільства та забезпечення сталості його розвитку як системи. У статті обґрунтовано такі наукові результати.

Встановлено поліаспектний та історично змінний зв'язок суспільства та техніки. Виділено закономірності, що характеризують його розгортання: (1) прискорення темпів технічного прогресу проявляється у скороченні часового інтервалу між відкриттям або винаходом та їх технічним застосуванням; (2) розвиток різних галузей і видів техніки протікає у взаємозв'язку та взаємодії та викликає постійну необхідність підтягування відстаючих галузей до передових; (3) на певному історичному етапі промисловість, техніка та наука припиняють розвиватися спонтанно та уходять под системний контроль государства; отказ же последнего от контроля над техническим и научным развитием и позбавлення їх фінансової підтримки виливається в деіндустріалізацію.

Саме друга закономірність надає збалансованість руху суспільства, працює на сталість його розвитку, результується у прогресі.

Закономірності (1) і (2) складають наукову новизну проведеного нами дослідження. Цей отриманий в даній статті результат в сукупності з отриманими раніше науковими результатами в

попередніх роботах (Плаксина, 2021, с. 18; 2024, с. 61-62) дозволяють зробити узагальнюючий висновок про те, що сформовано новий науковий напрямок досліджень – філософські основи забезпечення сталого розвитку суспільства.

Пошук інших закономірностей розгортання зв'язку суспільства і техніки є перспективною подальших напрямків дослідження.

Прояснено умови сталого існування соціальних та екологічних систем. 1) Ці умови для локального масштабу окремих систем як структур, що самоорганізуються (за І. Добронравовою), становить локальне зменшення ентропії⁷. Людина може підтримувати гомеостазис локальних «структур живої природи, утримуючи умови їх існування у необхідних для їх періодичного відтворення межах. Тож сталість локально може бути забезпечена. 2) За умовами можливого сталого існування самоорганізованих систем глобального масштабу – людства планети Земля – відповідь неоднозначна, варіативно-багатоходова, залежить від синергетичного поєднання елементів, які мінливо-плинні. Тому досягнення сталого розвитку людства у глобальному масштабі нині є «відкрито»-імовірнісним, отже, неоднозначним і нежорстко визначеним.

Показано, що оновлення у техніці виступають тригером, однією з причин особливо великих змін у суспільстві. Спільно компоненти технічні інновації із зміною форми власності на засоби виробництва виступають, відповідно необхідною і достатньою умовою для здійснення макрозрушень структури соціуму – на рівні соціальних класів.

Охарактеризовано особливе місце техніки в соціумі – всепронизуваність нею соціумних структур та відносин, її густа вплетеність у більшість осередків суспільства аж до тотальності. Місце техніки в соціумі також є амбівалентним. З'ясовані наслідки, що їх спричиняють техніко-технологічні новації. По-перше, – спектр різних можливостей, що звільняють людей від рутинної праці та відкривають простір для творчості. По-друге, атрибутом цього спектру є ризики-виклики, які неминуче його супроводжують. Вони генерують агресію та соціальну нерівність. А також – відчуження людей як від природи, так і від власної сутності, що є небезпечним для людини як родової істоти. Перші сприяють сталості розвитку суспільства, другі, навпаки, діють проти неї.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Бесов, Л. (2004). *Історія науки і техніки. Навчальний посібник*. 3-є вид. Харків: НТУ «ХПІ».
- Бодріяр, Ж. (2004). *Симулякри і симуляція*. К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи».
- Добронравова, І. (2017). *Практична філософія науки: збірка наук. праць*. Суми: Університетська книга.
- Леонт'єва, В. (2020). *Філософія техніки: навч. посіб.* / В. Леонт'єва, І. Сілютіна. Северодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля.
- Маркс, К. (1938). *Капітал. Критика політичної економії. Процес продукції капіталу*. Том 1. Переклад Д. Рабіновича і С. Трикова. Харків: «Пролетар».
- Маркузе, Г. (1996). *Одновимірна людина. Дослідження ідеології розвинутого індустріального суспільства*. В. Лях (упорядник), *Сучасна зарубіжна соціальна філософія: Хрестоматія*. (с. 87-134). Київ: Либідь.
- Мітчеч, К. *Що таке філософія техніки?* Відновлено з: <https://studfile.net/preview/9137238/page:20/>
- Останкова, О. (2003). *Парадигма усталеного розвитку: вирішення світових проблем або нова іграшка теоретиків?*

- Людство на межі тисячоліть: діалог цивілізацій. Матеріали науково - практ. конф. 23.05.2003. К.: Нац. акад. упр. 193-197.
- Плаксина, О. (2021). Велике обнуління сталості глобального суспільного устрою через руйнування соціокультурної ідентифікації. *Грані*, 24 (4), 5–21. DOI: 10.1542/171933
- Плаксина, О. (2024). Взаємодія науково-технічного та соціального прогресу і феномен сталого розвитку суспільства. *Грані*, 27 (1), 52-63. DOI: 10.15421/172407
- Поляков, М.В. (заг. ред.). (2017). *Ми пам'ятаємо! Університет звитяжний: [статті та нариси]*. Д.: ЛІРА.
- Семенюк, Е. (2017). *Філософія сучасної науки і техніки: підручник* / Е. Семенюк, В. Мельник. Вид. 3-тє. Львів: ЛНУ імені Івана Франка.
- Суліма, Є. (2004). *Глобальний соціальний порядок постіндустріалізму: монографія*. Вид. 2-е. К.: Генеза.
- Царенко, О. & Рябець, С. (2010). *Нариси з історії техніки та технологій. Навчальний посібник*. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка.
- Шевцов, С. & Квітка, С. (2024) Культурно-онтологічні підгрунття техніки: реконструкція «прометейї». *Дослідження з історії і філософії науки і техніки*, 33 (1), 3-15.
- Шинкарук, В. (Ред.). (2002). *Філософський енциклопедичний словник*. Київ: Абрис.
- An International Decade of Sciences for Sustainable Development* (2023). Retrieved from: <https://www.iybssd2022.org/en/an-international-decade-of-sciences-for-sustainable-development/>
- Baudrillard, J. (1968). *Le Système des Objets*. Paris, Gallimard.
- Bourdieu, P. (2010). *Distinction A Social Critique of the Judgement of Taste*. N.Y.: Routledge.
- Cybersecurity Ventures (2020). *Cybercrime To Cost The World \$10.5 Trillion Annually By 2025*. Retrieved from: <https://cybersecurityventures.com/cnn-reports-cybercrime-to-cost-the-world-10t-annually-per-cybersecurity-ventures/>
- Drucker, P. (1993). *Post-Capitalist Society*. N.Y.: Harper Collins,
- Floridi, L. (2014). *Fourth Revolution: How the Infosphere Is Reshaping Human Reality*. Oxford: University Press.
- Haraway, D. (2006). A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist-Feminism in the Late 20th Century. Chapter. *The International Handbook of Virtual Learning Environments*. 117–158. N.Y.: Springer. DOI: 10.1007/978-1-4020-3803-7_4
- Heidegger, M. (2000). *Vorträge und Aufsätze*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.
- Horizon 2020. Work Programme 2016 – 2017. (2015). 11. Smart, Green and Integrated Transport. *European Commission Decision*. P. 6776.
- International Telecommunication Union (ITU) (2023). *Measuring Digital Development: Facts and Figures*. Retrieved from: https://www.itu.int/hub/publication/d-ind-ict_mdd-2023-1/
- Kumar, K. (1995). *From Post-Industrial to Post-Modern Society: New Theories of Contemporary World*. Oxf.: Blackwell.
- Luhmann, N. (2000). *The Reality of the Mass Media*. Cambridge: Polity Press.
- Lyotard, J. (1984). *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- McLuhan, M. (2011). *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man*. Toronto: University of Toronto Press.
- Melnyk, V. & Lushch-Purii, U. (2022). Revising anthropocentrism of technics in the light of the 21st century new anthropological models. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*, 21, 72-83. DOI: 10.15802/ampr.v0i21.260334
- Pew Research Center (2018). *Teens' Social Media Habits and Experiences*. Retrieved from: <https://www.pewresearch.org/internet/2018/11/28/teens-social-media-habits-and-experiences/>
- Turkle, S. (2012). *Alone Together: Why We Expect More from Technology and Less from Each Other*. N. Y.: Basic Books
- World Economic Forum (2023). *The Future of Jobs Report 2023*. Retrieved from: The Future of Jobs Report 2023 | World Economic Forum

REFERENCES

- An International Decade of Sciences for Sustainable Development* (2023). Retrieved from: <https://www.iybssd2022.org/en/an-international-decade-of-sciences-for-sustainable-development/>
- Baudrillard, J. (1968). *Le Système des Objets*. Paris, Gallimard.
- Baudrillard, J. (2004). *Simulacra and Simulation*. Kyiv: Solomiya Pavlychko Publishing House «Fundamentals»/
- Biesov, L. (2004). *History of Science and Technique. Textbook*. 3rd ed. Kharkiv: NTU «KhPI».
- Bourdieu, P. (2010). *Distinction A Social Critique of the Judgement of Taste*. N.Y.: Routledge.
- Cybersecurity Ventures (2020). *Cybercrime To Cost The World \$10.5 Trillion Annually by 2025*. Retrieved from: <https://cybersecurityventures.com/cnn-reports-cybercrime-to-cost-the-world-10t-annually-per-cybersecurity-ventures/>
- Dobronravova, I. (2017). *Practical Philosophy of Science: Collection of Scientific Works*. Sumy: University book.
- Drucker, P. (1993). *Post-Capitalist Society*. N.Y.: Harper Collins,
- Floridi, L. (2014). *Fourth Revolution: How the Infosphere Is Reshaping Human Reality*. Oxford: University Press.
- Haraway, D. (2006). A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist-Feminism in the Late 20th Century. Chapter. *The International Handbook of Virtual Learning Environments*. 117–158. N.Y.: Springer. DOI: 10.1007/978-1-4020-3803-7_4
- Heidegger, M. (2000). *Vorträge und Aufsätze*. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.
- Horizon 2020. Work Programme 2016 – 2017. (2015). 11. Smart, Green and Integrated Transport. *European Commission Decision*. P. 6776.
- International Telecommunication Union (ITU) (2023). *Measuring Digital Development: Facts and Figures*. Retrieved from: https://www.itu.int/hub/publication/d-ind-ict_mdd-2023-1/
- Kumar, K. (1995). *From Post-Industrial to Post-Modern Society: New Theories of Contemporary World*. Oxf.: Blackwell.
- Leontieva, V. (2020). *Philosophy of Technique: Textbook* / V. Leontieva, I. Silyutina. Severodonetsk: Publishing House of the V. Dahl National University.

- Luhmann, N. (2000). *The Reality of the Mass Media*. Cambridge: Polity Press.
- Lyotard, J. (1984). *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Marcuse, H. (2003). One-Dimensional Man: Studies in the Ideology of Advanced Industrial Society. V. Lyakh (compiler), *Modern Foreign Social Philosophy: Textbook*. (pp. 87-134). Kyiv: Lybid.
- Marx, K. (1938). *Capital. Critique of Political Economy. The Process of Production of Capital*. Volume 1. Translated by D. Rabinovich and S. Trykov. Kharkiv: "Proletar".
- McLuhan, M. (2011). *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man*. Toronto: University of Toronto Press.
- Melnyk, V. & Lushch-Purii, U. (2022). Revising anthropocentrism of technics in the light of the 21st century new anthropological models. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*, 21, 72-83. DOI: 10.15802/ampr.v0i21.260334
- Mitcham, K. *What is the Philosophy of Technnique?* Retrieved from: <https://studfile.net/preview/9137238/page:20/>
- Ostankova, O. (2003). *The Paradigm of Sustainable Development: the Solution of World Problems or a New Toy for Theorists?* Humanity on the Verge of Millennia: a Dialogue of Civilizations. Proceedings of the scientific and practical conference. 23.05.2003. K.: National Academy of Management. 193-197.
- Pew Research Center (2018). *Teens' Social Media Habits and Experiences*. Retrieved from: <https://www.pewresearch.org/internet/2018/11/28/teens-social-media-habits-and-experiences/>
- Plaksina, O. (2021). The great zeroing of the sustainability of the global social order through the destruction of socio-cultural identification. *Facets*, 24 (4), 5–21. DOI: 10.1542/171933
- Plaksina, O. (2024). The interaction of scientific-technical and social progress and the phenomenon of sustainable development of society. *Facets*, 27 (1), 52-63. DOI: 10.15421/172407
- Polyakov, M.V. (Gen. ed.). (2017). *We Remember! Victorious University: [articles and essays]*. D.: LIRA.
- Semenyuk, E. (2017). *Philosophy of Modern Science and Technique: Textbook* / E. Semenyuk, V. Melnyk. 3rd ed. Lviv: Ivan Franko National University of Lviv.
- Shevtsov, S. & Kvitka, S. (2024). Cultural and ontological foundations of technic: reconstruction of «prometheia». *Studies in the History and Philosophy of Science and Technology*, 33 (1), 3-15.
- Shynkaruk, V. (Ed.). (2002). *Philosophical Encyclopedic Dictionary*. Kyiv: Abrys.
- Sulima, Ye. (2004). *The Global Social Order of Post-Industrialism: Monograph*. 2nd ed. K.: Heneza.
- Tsarenko, O. & Ryabets, S. (2010). *Essays on the History of Technique and Technologies. Textbook*. Kirovograd: Publishing House of the KSPU named after V. Vynnychenko.
- Turkle, S. (2012). *Alone Together: Why We Expect More from Technology and Less from Each Other*. N. Y.: Basic Books,
- World Economic Forum (2023). *The Future of Jobs Report 2023*. Retrieved from: [The Future of Jobs Report 2023](https://www.weforum.org/publications/the-future-of-jobs-report-2023/) | World Economic Forum